

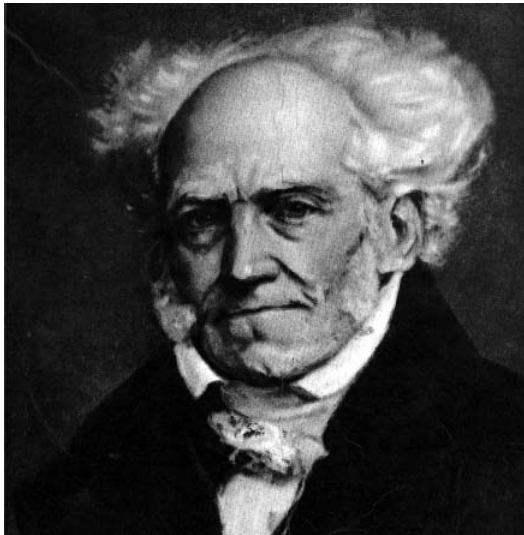
Шопенхауеров песимизам и Ничеов оптимизам

САДРЖАЈ

Биографија Артура Шопенхауера.....	3
Биографија Фридриха Ничеа.....	4
Шопенхауерова филозофија воље.....	6
Ничеово схватање света и сазнања.....	7
Ничеов и Шопенхауеров поглед на жене.....	8
Општа правила живота према Шопенхауеру.....	9
Ничеови периоди стваралаштва.....	10
Шопенхауерово схватање слободе.....	13
Нихилизам код Ничеа.....	14
Наши односи са другима према Шопенхауеру.....	14
Ничеов „натчовек“.....	15
Закључак.....	16
Литература.....	17

Биографија Артура Шопенхауера

Артур Шопенхауер је рођен 22. фебруара 1788. године у Гдањску. Отац му је био трговац познат због своје обдарености, осорљивости, независног карактера, и због своје љубави према слободи. Кад је Артуру било пет година, отац му се из Гдањска преселио у Хамбург, јер је Гдањск анексијом Пољске, године 1793. изгубио своју слободу. Тако је млади Шопенхауер одрастао усред пословног и финансијског посла. Мада је напустио убрзо трговачку каријеру у коју га је отац био увукао, ипак је она оставила трага у њему, који су се огледали у извесности манира, у реалистичном држању духа, у упознавању света и људи. Отац му је умро, мисли се од своје властите руке, године 1805.

„Карактер или воља”, каже Шопенхауер, „наслеђују се од оца, а интелект од мајке.” Његова мајка је била једна од чувених списатељки романа, имала је интелекта, али је била темпераментна и зле ћуди. Била је несрећна у животу са својим мужем. Кад јој је умро муж, она се преселила у Вајмар и од тада се њени односи са младим Шопенхауером погоршавају. Његове свађе са мајком донеле су му највећи део оних полуистина о

жени којима је зачињена његова филозофија. Одлучили су да се обраћају као странци, да се мрзе као рођаци. Кад је једном приликом казао његовој мајци да ће њен син бити славан она није могла да верује и у бесу је гурнула свог сина такмаца низ степенице, а овај јој је срдито одговорио да ће њено име бити познато само по њему. Шопенхауер је убрзо оставио Вајмар, и мада му је мајка живела још двадесет и четири године, он је никад више није видео.

Шопенхауер је, упркос свему томе завршио своје гимназијске и универзитетске студије, и научио је више него што су му ови институти дали. Доживео је свој сусрет са љубављу и са светом, и последице тога утицале су на његов карактер и његову филозофију. Постао је суморан, циничан и подложен сумњи. Био је опседнут меланхолијом и злом вољом. Своје луле држао је под кључем и резом, а свој врат никад није поверавао бријачевој бритви. Увек би легао након што би пиштоље ставио на страну поред своје постеље - свакако да се њима послужи ако би наишли провалници. Као човек је био повучен, није подносио масу, био је огорчен, без жене, без детета, без пријатеља.

Његово дело „Свет као воља и представа” није одмах прихваћено. Он се надао да ће моћи да предаје филозофију на неком од великих немачких универзитета. Своја предавања стављао је намерно у оне исте термине у које је тада и моћни Хегел стављао своја. Мислио је како ће његови потомци њега и Хегела гледати очима потомства, али је

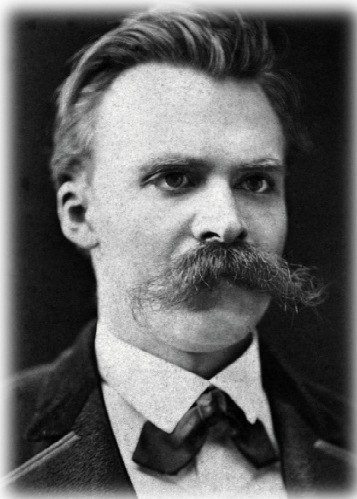
предавао празним клупама. Зато је често смањивао вредност Хегеловог рада. Али, Шопенхауер је био стрпљив и то му се на крају исплатило. Он је био уверен да ће га касније ипак прихватити, и признање је и дошло. Људи су у њему видели филозофа који им је пружао не само претенциозан метафизички жаргон, већ и разумљив преглед појава актуелног живота. Он још није био исувише стар да ужива у својој популарности. Пожудно је читао све чланке који су о њему написани, молио је своје пријатеље да му шаљу сваку штампану напомену коју могу наћи. Године 1854. Вагнер му је послао један примерак свог дела „Прстен Нибелунга” са неколико речи о успешности његове филозофије музике.

Велики песимиста преобразио се у својој старости у оптимисту; после јела свирао би истрајно флауту, и благодарио би времену што га је ослободило ватре његове младости. Са свих страна долазили су људи да га походе, а о свом седамдесетом рођендану, године 1858, био је претрпан честиткама са свих страна света.

Овај преображај није дошао прерано. Остало му је да живи још две године. 21. септембра 1860. сео је да доручкује, и чинило се да се налази у најбољем здрављу. Сат времена касније нашла га је газдарица како још седи за столом, али мртав.

„Несрећа долази трчећи, а одлази храмљајући”- каже Шопенхауер.

Биографија Фридриха Ничеа

Фридрих Ниче је рођен 15. октобра 1844. у Рукену, Пруска. Умро је 25.августа 1900. у Вајмару, Тирингија. Рођен као прво дете, лутеранског свештеника, Карла Лудвига Ничеа и Франциске (рођене Оехлер). Ниче је имао пољске корене на шта је био веома поносан цео свој живот. Године 1849. , када је Ниче имао само пет година, умире му отац и он остаје читав живот веома везан за своју мајку. Недуго после очеве смрти Ниче се са мајком сели у Наумбург где живи још са бабом, две тетке и сестром.

. Од 1858-1864 завршио је средње хуманистичко образовање и у то се време упознаје и спријатељује са Паулом Дајсеном. Ниче, Пиндар и Круг оснивају 1860. године литерарно и музичко друштво "Германиа". Од 1864-1869 студирао је заједно са Ервином Родеем, са којим је дуго времена био интимни пријатељ, класичну филологију у Бону и Лајпцигу. У то време много компонује и долази до повремених разилажења са мајком која се не слаже са Ничеовом одлуком да не студира више теологију (уписао је у Бону свега два семестра). Године 1864. открива Шопенхауера који му постаје младеначки филозофски идеал.

Године 1866. Ниче држи своје прво предавање „*O poslednjoj redakciji Theagrideas*“. Његов професор, чувени класични филолог, Рицел каже да никад тако нешто добро није чуо и да је Ниче рођен за филолога.

. Те године се први пут сусрео са Рихардом Вагнером у кући оријенталисте Хермана Брокхауза.

Године 1874. штампа "*Сократ и грчка трагедија*", а од 1869-1871 ради на свом првом значајнијем делу "Рођење трагедије из духа музике" која је објављена 1872. године. Поводом те књиге Вагнер пише Ничеу: „Још никад нисам читао лепшу књигу но што је та". Али истовремено су почели и први напади на Ничеа због објављивања те књиге.

1875. се задњи пут виђа са Рихардом Вагнером (разгневљен је раскинуо пријатељство). Може се рећи да су Ервин Роде и Рихард Вагнер два човека са којима је Ниче био дубоко повезан . Кад их је изгубио почела је његова самосталност. Нови пријатељи нису били у рангу претходне двојице. Од 1876-1878. настаје први део његовог дела "Људско и сувише људско". Године 1883. у Рапалу пише први део чувеног дела "Тако је говорио Заратустра", док његов четврти део, последњи део, настаје 1884 (мада неки сумњају да уопште није завршен).

Његова дела уважавао је Адолф Хитлер, због тога што је Ниче презирао демократију и зато што је поставио идеал тзв. натчовека (*Übermensch*), иако су нацисти извргнули Ничеову целокупну мисао и игнорисали оно што није ишло у прилог њиховим циљевима. У том потпуном неразумевању пише Буркхарту "да би га учинила сретним и једна његова реч".

Године 1889. у Торину доживљава потпуни душевни слом од кога се више не опоравља. Након готово дванаест година потпуног помрачења ума умире у Вајмару.

Ничеова сестра, Елизабет Ферстер Ниче, вратила се 1893. године из Парагваја, након неуспешне расистичке авантуре, прекинула је издавање братовљевих дела које је отпочео Ничеов пријатељ, композитор Петер Гаст. Она је читав низ писама која је филозоф био упутио другим особама преадресирала на себе. Како је била прилично кратковида и неспретна тај је посао извела лоше, па је било лако открити тај дрски фалсификат расистички настројене и болесно амбициозне сестре. Уништила је многе оригинале и фалсификовала многа писма, сестра је на рођеном брату, којему се у то време већ потпуно помрачио ум, бескруполозним методама зарађивала новце за своју прљаву расистичку, а касније и отворену нацистичку пропаганду.

Ничеова прва интелектуална љубав био је Шопенхауер, под чијим окриљем је стасао и још један необични геније Сигмунд Фројд. Међутим, насупротив „учитељевом“ песимизму, Ниче развија херојски животни оптимизам. Оно што је интересантно за Ничеа је да је признање достигао тек после своје менталне смрти. Ниче представља неку врсту аутсајдера у филозофији, није имао темељно образовање из филозофије, али је показивао необичну способност перципирања одређених филозофских проблема. Он удара директно и безобзирно на саме темеље филозофске традиције и на саме темеље Европе. Нарочито је утицајан у лику Мартина Хајдегера и кроз постструктурализам или постмодерну. Под

утицајем Ничеа били су Рил, Тард, Дерида и Фуко. Ниче филозофију схвата као игру - речи, мисли, игру са догмом, превредновање вредности.

Што се игре тиче, **Фридрих Ниче** каже : „**Ја не знам другог начина да општим с великим задацима осим игре**“ .

Шопенхауерова филозофија воље

Шопенхауер претпоставља да је појавни свет само манифестација силе, слепе енергије или воље. Све што може да буде појава има енергију (ствари), односно вољу (жива бића). Отуд Шопенхауерово дело носи назив: „*Свет као воља и представа*“, тј. свет као оно што стоји у основи ствари и с друге стране - свет као оно што се нама непосредно даје на увид.

Будући да је свет пун конфликта, неправди, болести, Шопенхауер свет види на нарочито *песимистичан* начин. Све што се догађа производ је слепе воље која се налази у основи свега. Воља је, дакле потпуно бесциљна, немарна, незаинтересована за њене појединачне манифестације, тј. ствар или биће. Воља је етички зла. Она нема никакав циљ који би, ако се испуни, могао да донесе задовољство. Испуњење неке жеље доноси тек засићење, а неиспуњена жеља патњу. Еротска љубав коју људи (и животиње) повремено осећају није ништа друго до активност воље ка продужењу врсте (размножавању). Брак или живот у љубавној заједници је за вољу неприродно стање (прилагођавање), те човек бива несрећан. Реализација љубави удовољава вољи, али не води срећи.

Да би одбранио своју тезу о „вољи“ као непознатљивој ствари по себи, или као нечему потпуно ирационалном, Шопенхауер је морао да се позива на већ споменуто животно незаинтересовану контемплацију. То га је одвело развијању једног посебног погледа на живот који је познат под популарним називом „песимизам“. Овај песимизам је далеко од тога да би на моралном плану саветовао људима да прекину свој живот. Напротив, он баш претпоставља да је „воља за животом“ оно што сачињава метафизичку основу само индивидуализованог живота. Шопенхауеров песимизам се састоји у доказивању неколико теза. Прво, у доказивању тезе да је могуће једно, тзв. „надсазнање“ и то једино у оној врсти контемплације која није у функцији саме „воље за животом“ , која дакле ту вољу може да посматра непристрасно и као предмет. Такво „надсазнање“ сачињавало би метафизику или „прву филозофију“. Друго, у доказивању тезе да теорија која смера на откривање могућности и путева једног трајно ведрог спокојног и безболног живљења, једноставно није могућа. Ту је Шопенхауер прихватио извесне елементе традиционалне индијске филозофије, која није против живота, али која држи да је живот патња и да се спокојство може наћи само у најдубљим медитацијама, односно у једном сасвим особеном искључивању самог себе из жудње за животним задовољствима.

Најбоље што човек може да предузме јесте да избегава патњу и бол у што већој мери. Шопенхауер сврху и циљ целокупног живота види у стању мировања. Пошто патња и бол долазе преко наших жеља, жудњи и очекивања (нечег доброг), најбоље стање људске душе јесте гушење воље путем одсуства сваке жеље. Идеал тог стања Шопенхауер налази у источњачком миту о нирвани, стању ништавила или угашене воље. У том смислу

Шопенхауер ће закључно рећи: „Живот се потврђује онда када се смирује, и то смирује у контемплацији, о ослобађању од страха пред смрћу, у једноставном вођењу природног живота.”

Чини се да можемо испитати оправданост његовог становишта из још једног угла, наиме историјског. Историја људског рода, ређање догађаја, смењивање епоха – све то је, по његовом мишљењу, само случајни облик воље. Историја нема специфичан циљ, и не постоји једна крајња сврха којој воља стреми. Воља по Шопенхауеровом мишљењу тежи за много чиме и у складу је са природом воље да увек постоји неки циљ ка којима је усмерена и за чије остварење употребљава различите своје објективације.

Ничеово схватање света и сазнања

Ниче, слично Шопенхауеру, види вољу и тежњу као суштинско у свету. Утолико пре ће онда и у човеку сматрати за битно његове тежње, његову вољу за моћ. Ниче, насупрот схватању да је свест, свесни живот оно битно, истиче примат, првенство несвесног, инстинктивног, вољног дела човекове психе.

Оваква схватања садрже несумњиво део истине утолико што свесне и несвесне појаве играју заиста значајну улогу у животу човека, поред свесних. Али Ниче претерано наглашава ову чињеницу и тако покушава да потцени у вредносном погледу свест и свесни развој. Тако постаје главни представник оног ирационализма који ће теоријски припремити терен за фашистички култ „снажне воље“ и „здравих нагона“ и у теорији и у пракси. Упоредо са овим он истиче вредност инстиката, нагона и воље.

Ниче као суштинско у свету види непрестани динамизам и промену. Он је подвргао оштрој критици све наше појмове о законитости, нужности, као и све оне опште појмове којима обухватамо стварност, увек сложену из појединачних, индивидуалних ствари. За њега су појмови рода и врсте, као и појмови закона и циља, искључиво наша људска творевина, која је настала из наших потреба за оријентисањем у свету.

И законе логике Ниче не сматра сазнањима, већ “регулативним симболима вере“ , нечим у шта верујемо да бисмо га могли искористити.

Ниче упозорава на чињеницу да су наши појмови и субјективне људске творевине сврховито изграђене да се помоћу њих оријентишемо у животу и свету и стога не могу бити непосредно и апсолутно адекватне слике стварности. Он апсолутизује субјективни и прагматични карактер знања поричући му функцију и вредност објективног изражавања структуре света. Тако он нужно пада у теоријско- сазнајни агностицизам и релативизам.

Ми смо ти који уносимо логичност у природу и свет, па и оно реда што тамо нађемо производ је случаја. „Васиона је царство велике глупости“, каже Б. Петроније вић преформулишући Ничеову мисао, „на ако у њој има делова логички склопљених, то је тако исто као кад какав слеп ловац у стотину метака једном погоди птицу“¹. Принцип вечног враћања ствари јесте основни принцип према којем се у свету све дешава. „Све иде и све се опет враћа; вечно се котрља точак бића. Све умире и све опет процветава; вечно протиче година бића. Све се слама, и све се опет склапа; вечно се гради иста кућа бића.

¹ Б. Петронијевић, Шопенхауер, Ниче, Спенсер, Београд 1910, стр. 129.

Све се раставља и све се поново поздравља; вечно остаје себи веран прстен бића“, каже Ниче у „Заратустри“.

Ничеов и Шопенхауеров поглед на жене

„Површна је душа женина, покретна бурна скрама над плитком водом. А нарав мушкарца је дубока, њена бујица шуми кроз подземне пећине, жена слугути њену снагу, али је не схвата.“ (Ф. Ниче)

Мада је у својим делима о женама писао са потцењивањем, тврдећи да су оне нежне и драгоцене али опасне играчке предодређене за кућни а не јавни живот, дискутабилно је колико је Ниче заиста био женомрзац, а колико је такав став према женама у својим делима износио као бунт због неузвраћене љубави једине жене коју је у животу волео.

Лу Андрас Саломе, двадесетједногодишња девојка независна и слободног духа, самосвесна и интелегентна, скептична према друштвеним и верским обичајима свог времена и жедна знања о свету, одмах је освојила Ничеа.

Упознао их је његов пријатељ, биолог Паул Реј, са којим је Лу тада живела у једној нестандартној заједници, комуни која је подразумевала чедан живот са одвојеним спаваћим собама и могућношћу да им се придруже и други момци и девојке. У тренутку упознавања Ниче је изговорио реченицу: „Које су нас то звезде спојиле?“ - што је ако имамо на уму о ком филозофу је реч, било веома индикативно.

Лу, Реј и Ниче живели сво троје у истој кући, стварајући зачарано љубавни, платонски троугао. Тако је настала њихова пријатељска тројка о којој ће се још дуго причати а Лу је формирала веома специфичан поглед на однос према мушкарцима - уместо брака, чедан живот у комуни.

Ничеово повлачење из овог троугла догодило се под јаким утицајем његове мајке, а посебно сестре Елизабет, 36-огодишње уседелице, које нису могле да схвате неконвенционалне навике и шокантно понашање са мушкарцима које је практиковала Лу. Убрзо након раскида, у периоду од само пар дана, Ниче је написао Тако је говорио Заратустра у коме му старица даје следећи савет: „Ти идеш к’ жени? Понеси бич!“ Његова осећања и вапај према жени коју неизмерно воли и на коју је љут зато што не може да је освоји, подстакла су у њему књижевни потенцијал који је окарактерисан као женомрзачки. Остатак свог живота Ниче је провео разочаран, разјарен, тужан и депресиван до те мере да је више пута покушао самоубиство. Никада је није преболео.

Његове ставове према женама не можемо прихватити ни без отклона према времену у којем је дело писано. Крај 19. века је време бујања сифражетског покрета за права жена и продора феминизма, али уједно и новина која није била широко прихваћена у интелектуалним круговима. Ничеови ставови о „старим и младим женицама“ (препознатљива иронија деминутивом) у делу „Тако је говорио Заратустра“, али и у раније, кореспондирају са ставовима о демократији: „Свако личи на свакога другога; чак се и полови приближују један другоме - људи постају жене и жене постају људи.“

Ниче, дакле, сматра да је феминизам природна последица демократије и хришћанства. „Овде је мушкараца мало; зато њихове жене постају мушкарци. Јер само онај ко је довољно мушкарац избавиће жену у жени... Са феминизмом јављају се социјализам и анархизам; сви су они деца демократије; ако је праведна једнака политичка моћ, зашто да не буде једнака и економска моћ? Зашто да уопште има вођа?"

Шопенхауер је познат по свом делу „О женама” (*Über die Weiber*) у којем је изразио своје неслагање с тзв. „теутонично-хришћанским” односом према женама. Он је тврдио да је „женина природа да служи”, и противио се Шилеровој поеми „У част женама” (*Würde der Frauen*). Међутим, његов есеј даје два комплимента и то: „жене су разборитије у свом суду од мушкараца” и да су осећајније према патњама других. Ово последње је протумачено као слабост, а не као врлина.

У Шопенхауеровој збирци есеја и фрагмената објављеној 1851. године под именом „*Parerga und Paralipomena*” можемо тако наћи његове тврдње како „већ поглед на женски стас говори да жена није одређена нити за велика духовна, нити за велика телесна дела”. Обзиром да жене имају само предуслове за врлину попут саосећања, али немају особине попут праведности, поштења и савесности (који су својствени једино мушкарцима), излаже Шопенхауер свој „колосални” закључак: „Стога је једна посве искрена, непритворна жена вероватно немогућа”. Он такође сматра да жене немају прави смисао за лепо, чак и ако се баве музиком, поезијом или лепим вештинама, већ да се ради о обичном „мајмунисању и кокетерији”, с циљем да се другима свиде. Коначни би његов закључак био: „Оне су *sexus sequior*, у сваком погледу заостали други пол, према чијим слабостима треба имати обзира, али је исказивање страхопоштовања према њему смешно преко сваке мере и понижава нас у њиховим очима.” Шопенхауеров однос према женама карактеристичан је за његово доба, наиме њихову „превласт”, те старофранцуску галантерију и бљутаву генерацију жена узима као знак пропадања модерног друштва, чему супротставља као исправан поглед на жене, њихов друштвени статус и улогу, код старих и оријенталних народа. Наводи да: „Права европска дама је биће које уопште не би требало постојати; требали би постојати домаћице и девојке које се надају да ће то постати, па се стога не одгајају за ароганцију, него за домаћинство и подређеност.” Сматра да би требало озаконити полигамију, јер да због ограничавања женидбе на само једну жену, велики број жена остаје неудат, па се многе због тога одају и проституцији. Изгледа да је Шопенхауеров однос према женама био плод односа према својој мајци, која је управо била „права европска дама” - богата и угледна удовица и успешан писац. Шопенхауер, међутим, сматра своје ставове о женама логичним продуктом својих филозофских теорија.

Општа правила живота према Шопенхауеру

Шопенхауерова формула за подношљив живот врло је једноставна, а гласи: *екстремно ниска очекивања*. Овај савет произилази из Шопенхауерове филозофске позиције. Он је сматрао да је срећа заправо одсуство бола, фрустрације и незадовољства. Ми, према Шопенхауеру, живимо у најгорем од свих могућих светова, који је стално на самом рубу пропасти. Наша воља или наше жеље константно захтевају задовољење које у оваквом свету није могуће. Због тога смо континуирано фрустрирани. Чак и када

задовољимо наше жеље, то задовољење је краткотрајно. Оно може водити повећању наших жеља и, на крају, досади која настаје онда када су наше жеље до краја исцрпљене. Живот, стога, представља патњу. Одговор, за Шопенхауера, није био у потрази за срећом, већ покушај да се живи са минимумом патње. Његов циљ био је *живот који је подношљив*.

У свом делу „*Паранезе и максиме*” као највише правило сваке мудрости живота Шопенхауер наводи једну Аристотелову реченицу: „Не тежи паметан човек да има задовољства него да нема бола.” Истина ове изреке према Шопенхауеру заснива се на томе што је свако уживање и сва срећа негативне, а бол позитивне природе, па у складу с тим своју пажњу управљамо не на уживања и пријатности у животу, него на то да, колико је могуће, избегнемо његова безбројна зла. Живот нам није дат зато да га уживамо, него да га издржимо, да га скинемо с врата. Према томе, најсрећнију судбину има онај који је живот провео без прекомерно великих болова, телесних и друштвених, а не онај ко је имао најживље радости или највећа уживања, сматра Шопенхауер. Болови се осећају позитивно, зато је њихово одсуство мерило среће у животу. Ако се једном безболном стању придружи и одсуство досаде, онда је земаљска срећа углавном постигнута. Добијамо када жртвујемо уживања да бисмо избегли болове.

Када се жели оценити колико је стање једног човека срећно, не треба се распитивати о оном што га весели, него о оном што га жалости. Свако ограничење ствара срећу. Што мање видимо, што се у ужем кругу крећемо, што у мањим размерама деламо, тим смо срећнији. Што је све то шире и веће, тим више осећамо муке и страха. Јер с тим се умножавају и увећавају и бриге, жеље и страховања. Највећа простота наших односа, и сама једноликост начина нашег живота, докле год не изазива досаду, чиниће нас срећнима, јер нам најмање даје да осетимо сам живот и терет који је с њим скопчан: ту живот тече као поток без таласа и без вртлога.

Ничеови периоди стваралаштва

1. ПРВИ ПЕРИОД СТВАРАЛАШТВА - АРТИСТИЧКА МЕТАФИЗИКА

(1871-1876)

У свом првом делу „*Рођење трагедије*“, Ниче формулише принцип слободне воље и бави се уметношћу која треба да обједињава два начела - хармонију, лепоту, меру, поезију, еп (аполонијско начело) и узвишено, безмерно, лирику и музику (дионизијско начело).

„*Рођење трагедије из духа музике*” је Ничеово прво дело. Ниче је у грчкој култури традиције препознао две паралелне линије, два правца мишљења, која су се временом и преплитале, дионизијску и аполонијску (назвао по божанствима). Аполон је био бог хармоније, реда, лепоте, склада, и представљао је оно што је смирујуће, уређујуће, што представља неку врсту нужности, а са друге стране увео је друго, дионизијско начело разобручености, нагона, начело за које се везује несклад, супротно Аполону. Ниче сматра да између дионизијског и аполонског начела треба успоставити равнотежу.

Аполон и Дионис у антици не стоје као сучељен пар. Аполон је својим пореклом Бог сунца, светлости и као такав, он респектује космички поредак хармоније бројева у квадравиуму (аритметика, геометрија, астрономија, музика). Аполон је бог реда, мере, сазнања и чистоте. Дионис је изворно вегетативно божанство, бог животне пуноће. Он је господар над природом, људима и душама, прослављан је као божанство вртова, пре свега виноградарства. Као винско божанство уједно је и бог заноса, екстазе и транса.

У Рођењу трагедије Ниче описује појмовни пар аполонијско-дионизијско као засновану опозицију. Он локализује, ослањајући се на Шопенхауера, на ниво метафизике. Централна мисао његове метафизике је "воља". Фундаменталну опозицију Ниче схвата као културно фундирани принцип, као историјско-филозофску шему, и верификује њену оперативну силу кроз промишљање историје, књижевних жанрова и музике.

Ничеова метафизика почива на Шопенхауровом постулату о два света. С једне стране свет површности насупрот свету дубине, један је само појавност, други је суштина, само биће света. У дијалектичком смислу, овај појмовни пар треба разумети као вољу и представу.

Ниче спаја концепт о два света са античким божанствима Аполоном и Дионисом. Он их позиционира у природне нагоне: свет дубине, свет бивства, свет воље је дионизијски; свет површности, појавности, представе је аполонијски. И касније ће у делима Ниче симболично раздвајати ова два света метафорама планине и равнице. Дионизијска воља је принцип света, бескрајни след настајања и пролазности, рођења и смрти. Јединство треба да се успостави кроз оба начела: Дионис кроз своју универзалност, у прекорачењу мере; Аполон кроз поједностављење, ограничење, кроз меру и осмишљење. Рођење трагедије сучељава два пола у уметности као и друге видове живота и може се у извесној мери сматрати одразом Шопенхаурових начела „воље“ на једној страни и „представе“, на другој.

За Ничеа грчка трагедија је јединствена синтеза музике и просвећеног мита као противтежа уму који појми свет кроз науку и етику, док је хришћанска религија за њега "култура смрти" којој супротставља, идеално артистичку, антихришћанску, дионизијску културу утемељену у животу. Ничеов маестрални есеј је ватрени манифест који се може описати као „еротологија сазнања“.

2. ДРУГИ ПЕРИОД СТВАРАЛАШТВА (1876-1882)

Најмање продуктивна фаза у Ничеовом опусу заправо је фаза његове болести коју карактеришу следеће мисаоне линије:

- Раскид са филозофијом Шопенхауера и приближавање позитивизму
- Веру у уметност замењује вера у науку. Уметност је заостатак пређашње, ниже културе, конзерватор заблуда и само игра која нема у себи озбиљности.
- Корени скептицизма - у природи нема разума и закона, космос није уређен и чула су варљива
- Вагнера као идеалну фигуру замењује Волтер
- Идеал генија се детронизује. Геније је само занатлија
- Зачетак идеје о моралу разума, а не осећања, што ће се тумачити као својеврстан *морал*

егоизма

- Наслови дела који по Б. Петронијевићу представљају прелазну фазу ка другом периоду - „*Освит*“ и „*Радосна наука*“ симболички говоре у прилог својеврсном коперниканском обрту у начину размишљања.
- Утврђивање афористичког стила
- Контрверзе поводом „јеврејског питања“ и утицаја који је Ниче наводно имао на стварање нацизма.

Његови рукописи су експлозивни и апокалиптични, згуснути и сложени, и често шокантни у својој насилности. Али, Ниче није био нациста. Жестоко се супротставио немачком национализму, као што је одбацио све масовне покрете; није имао времена за идеологе, исмевао је појам тевтонске више расе и гнушао се антисемитизма у свим његовим облицима. Нацисти су страствено пригрлили Ничеа, боље речено осакаћену верзију коју је створила његова сестра Елизабет. Хитлер, који вероватно никад није прочитао ниједну његову реч, био је фотографисан како замишљено зури у бисту овог великог човека. Киднаповање Ничеове мисли је довршено када је примерак дела „*Тако је говорио Заратустра*“, поетског дела о антидогматизму, положен у Меморијални центар Таненберг (подигнут у знак сећања на победу над Русијом у Првом светском рату), заједно са примерком Хитлерове књиге „*Mein Kampf*“. Ничеов углед се никад није опоравио од Елизабетиног штетног уплитања. Бетранд Расел је сматрао Ничеа „обичним мегаломанијаком“. Други су отишли још даље, тврдећи да је нацистички програм геноцида непосредно надахнут његовим рукописима.

Његове књиге су држане у британским школама током рата као доказ ђаволовог учења. „Пустите ме да сиђем у гроб као часни паганин“, био је један од последњих разумних Ничеових захтева, и један од оних које је Елизабет типично игнорисала. Његова поновна сахрана, очишћена од религијских догми и нацизма који је одбацио, могла би да значи коначну рехабилитацију једног од најзначајнијих и најзлоупотребљенијих светских мислилаца.

3. ЗАРАТУСТРА И ТРЕЋА ФАЗА СТВАРАЛАШТВА (1883-1900)

Ниче је сматрао да комплетну личност способну да промишља и разуме свет око себе чине три особе - **уметник, филозоф и светац**. Први осећа природу, други је упознаје, а трећи је преобраћа и савладава, сублимишући у себи и филозофа и уметника. Ова алегорија у потпуности одговара и Ничеовим фазама у обимном опусу, а на крају и биографској одредници Ничеа као филозофа и песника. Управо у својој трећој фази у којој као централно дело стоји „*Тако је говорио Заратустра*“, уз кључне списе „*Генеалогија морала*“, „*Сумрак идола*“, „*Антихрист*“ и „*Ессе Ното*“.

Оно што је посебно карактеристично за ову фазу у Ничеовом опусу јесте његов стил. Прво што се може запазити јесте да Ничеова дела више личе на песничку прозу него на филозофска дела. Можда је то зато што њему никада нису свој ствени ведрина мудраца и спокојство уравнотеженог духа. Он је био емотиван и интуитиван, страствен и патетичан човек. Он пише по надахнућу и асоцијацијама, „задиркује“ филозофске теме, више сугерише него што аргументује. Своју филозофију назива и „експерименталном“

зато што, заправо експериментише идејама. То је навело неке педагоге да констатују како је Ниче заразан, отрован за омладину.

„Филозоф: то је човек који стално доживљава, види, чује, подозрева, очекује и сања необичне ствари; кога његове сопствене мисли погађају као да долазе споља, одозго и одоздо, као њему својствени догађаји и муње; који је можда и сам олуја бременита новим муњама; кобан човек око кога увек тутљи и бруји, зјапе бездани и збивају се ужаси. Филозоф: ах, биће које често бежи од самог себе, које се често плаши само себе — али је исувише радознано да не би поново дошло к себи" , пише Ниче у делу „*С оне стране добра и зла*“ и нуди своју визију суштине филозофије. У трећој фази Ниче је потпуни скептик и потпуно напушта могућност сазнавања истине, ни кроз науку, ни кроз уметност. Потпуно раскида са узорима и ствара оригиналну теорију о натчовеку. Отворени је противник „народне метафизике“, како је Шопенхауер називао хришћанство. Одбацује принцип слободне воље јер он није у складу са етичким принципом права јачег.

У „*Генеалогји морала*“ (1887) појмове добра и зла замењује јаком и слабом вољом. Занимљиво је да се на тај начин, иако на први поглед не изгледа тако, Ниче овим заправо не супротставља хришћанском концепту. Ипак, највећи део онога што је Ниче писао у последњим делима, а нарочито у „*Антихристу*“ и „*Сумраку идола*“, има готово острашћен однос према хришћанској догми и не само њој. Он није за хришћанског Бога који кажњава због греха, већ за богове антике који кажњавају због хибриса - нарушења хармоније. Нарочито је критичан према свештенству за које сматра да уместо излечења и лека нуде само супституцију једног бола другим. Излаз види и у источњачким религијама, па тако у „*Антихристу*“ сматра да је будизам савршенији од хришћанства јер не тежи савршенству, већ савршенство узима као природно стање које се остварује веселошћу и мирноћом.

Шопенхауерово схватање слободе

Песимизам у погледу слободе је, наравно, један од ставова по којима је Шопенхауер препознатљив и онима који се никада нису сусретали са његовом филозофијом. Суштина његовог песимизма може се видети и у његовом разматрању таквих појединости на човековом телу какви су, рецимо, зуби или руке. И једно и друго, као и све остало на човеку и у њему јесу само објективације воље, односно, њених потреба. Па ипак, Шопенхауер сасвим експлицитно тврди да је воља као таква слободна што нас може навести да се запитамо да ли се њему оправдано приписује песимизам. Наиме, ако је човек манифестација воље, тј. њено испољење није ли он на неки начин слободан као и воља? Шопенхауеров одговор је одричан:

Целокупни садржај природе, све њене појаве, јесте, дакле, посве нужан, и нужност сваког дела, сваке појаве, сваког догађаја, може се увек доказати, јер мора да постоји разлог од којег они – као последице – зависе... Човек је, као и сваки други део природе објективитет воље; стога, све ово што смо рекли важи и за њега...

Човек никад није слободан, иако је он појава слободне Воље: јер, човек је већ детерминисана појава слободног хтења Воље.²

Управо с обзиром на овакво стање ствари, чињеница да сваки појединац има субјективни доживљај слободе резултира песимистичким ставом. Докле год имамо илузију о индивидуалној слободи, а деламо заправо у складу са ониме што у датом тренутку воља „налаже”, ми нећемо моћи да постигнемо истинску слободу. У овоме би се и огледао Шопенхауеров песимизам.

Нихилизам код Ничеа

„Ја босиљак сејем, а Фридрих ми Ниче“

Наведене речи се наводно приписују Данилу Кишу, а касније су прешле у домен широко прихваћене масовне популарне културе. У овом цитату се препознаје једна од основних одлика Ничеове филозофије, а то је својеврстан „оптимистички нихилизам“ или „позитивни нихилизам“. У својим делима, нарочито у оним из треће фазе стваралаштва, Фридрих Ниче својим ставовима исказује мисли о свету за који зна да је суров и представља га нимало оптимистички, али са друге стране, кроз цео Ничеов опус струји жудња за животом.

Нихилизам - губитак вере у смисленост и вредност света, па и самога живота, представља искуство невере. Ниче с једне стране критикује нихилизам традиције, нихилизам хришћанства, зато што он доводи до искуства бесмисла. Нихилизам код Ничеа представља двоструку употребу, он тврди за традицију коју напада да је нихилистичка, јер успоставља лажни систем вредности, а са друге стране са становишта те традиције може се рећи да је Ничеов напад на темеље тог система нихилистичан и оно што остаје након његовог напада јесте пустош.

Наши односи са другима према Шопенхауеру

Према Шопенхауеру, односи са другим људима углавном представљају изворе стреса и повређености. Сматрао је да је искрено пријатељство скоро немогуће. И да су људи себични, тј. лако је поласкати их и лако их је увредити. Њихова мишљења могу бити продата и купљена за одређену цену. Због овога, пријатељство је обично мотивисано личним интересом. Љубазност према другима води у ароганцију: стога људе треба третирати са дозом безобзирности. Сматра да показивање интелигенције чини људе крајње непопуларним: људи не воле да буду подсећани на своју инфериорност. Истински изванредни људи преферирају самоћу јер су обични људи иритантни. Поред тога што је свет препун будала, оне га не могу променити. Није никаква случајност што је

² *Свет као воља и представа*, Артур Шопенхауер

Шопенхауер провео 27 година свог живота у осами са своје две пудлице које су представљале његово једино друштво.

Ничеов „натчовек“

У Ничеовој замисли и слици идеалног човека има и својстава истински људских: он, виши човек, треба да је упоран, да се не плаши опасности, да воли захвате и скокове у непознато и неочекивано, да не остаје на пола пута. Он не сме пасти у малодушност и очајање у овом опором свету и животу, мора прихватити живот баш као такав, тј, живот као напор, као вртлог и бесмисао. Виши човек не сме имати сажалење, не смеју га спутавати ситни обзири „малих људи“, мора непосредно ићи ка циљу задовољења и испољења своје моћи. Јер где има живота, има и воље за моћ. Он, виши човек треба ценити оно што су моралисти осуђивали, а то су уважавање, властољубље, себичност, али уживање не у обичном, баналном, хедонистичком- материјалном смислу, већ уживање у моћи, у сили, у владању другим људима, трошењу себе, које онда тражи лишавање од многих уживања друге и мање врсте. Зло је оно што слави, а добро оно које повећава вољу за моћ.

Ово су битне одлике „вишег човека“. Ниче га негде приказује и као природно снажно створење. „Његов идеал јаког човека напослетку се веома приближује типу обичног природног човека, плаве бестије, тако да се оно што треба да буде натчовек претвара у потчовека, у дивљег човека, који ништа друго није дио човек јаких, несломљивих инстинката“³

³ Б. Петронијевић, *Шопенхауер, Ниче, Спенсер*, Београд 1910, стр. 154.

Закључак

Шопенхауер је био од оних људи који су увек чашу видели полупразном. Савремена психологија показује да песимизам има извесне негативне последице као што су смањено задовољство животом, а други их често виде у негативном светлу. С друге стране, оптимисти уживају читав низ предности, као што је нпр. бржи опоравак од негативних догађаја. У светлу данашњих истраживања Шопенхауерове смернице о томе да треба бити неповерљив и избегавати друге људе у потпуности су контрапродуктивни. У неколико ствари он има право, а то су најчешће они делови који се тичу нашег односа према нама самима, а што се тиче осталог, вероватно ћемо боље проћи ако радимо баш супротно од онога што он препоручује, били песимиста или не.

Са, друге стране, Ничеов опус испуњен херојским животним оптимизмом представља један систем који никада до краја није систематизован. И даље постоје врло опречни ставови када је реч о рецепцији овог филозофа, нарочито када се дотичу биографске методе проучавања. Стил којим је Ниче писао у доброј мери је алегоријски, метафоричан, песнички, афористички и- самим тим отворен за различита тумачења. Као да је Ниче био свестан фрагментарности живота који је немогуће уобличити у један вештачки, „хегеловски“ систем, он пише : „*Праве су епохе у животу они краковремени застоји који се налазе усред подизања и опадања какве главне мисли и осећања. Овде се налази једино ситост: све друго је жеђ и глад или пресићеност*“. Ма како год би схватан, критикован или хваљан, утицај који је Фридрих Ниче извршио на своје савременике, али и будућа времена остаје велики.

Литература:

Савић М. (2008), *Историја филозофије*, Београд

Зимел Г. (2008), *Шопенхауер и Ниче*, Београд

Шопенхауер А. (1984), *Свет као воља и представа I*, Београд

www.slideshare.net/zvrljac/iracionalizam-artura-openhauera

Павићевић В. (1967), *Основи етике*, Београд

Петронијевић Б. (1982), *Историја новије филозофије*, Нолит, Београд

Ниче Ф. (1985), *Тако је говорио Заратустра*, Графос, Београд

www.filozofija.differentia.co.yu/skriptarnica